

ՎԱՐԴԻԹԵՐ ՄԻՄՈՆՅԱՆ

Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ մայրենիի և նրա
դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի դասախոս

ԳՐԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՄԱՅՐԵՆԻԻ ԴԱՍԸՆԹԱՅՈՒՄ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. գրական գիտելիքներ, ընթերցողական կարողություն, բնագիր, թեմա, կերպար, ենթատեքստ, գաղափար, բացատրական ընթերցանություն:

Ключевые слова и выражения: литературные знания, читательские навыки, тема, образ, контекст, идея, объяснительное чтение.

Key words and phrases: literary skills, reading ability, autograph, theme, character, subtext, idea, explanatory reading.

Կարդացած ստեղծագործության վերլուծության աշակերտի կարողությունը և տպավորությունների զգացմունքային ամբողջականությունը բնագրի հասկացման գործընթացի հիմքն են. բնագրի հասկանալը ընթերցողական կարողության գլխավոր բաղադրիչն է, իսկ կարդացածը հասկանալու ճանապարհը՝ բնագրի վերլուծությունը: Իսկ ի՞նչ է նշանակում բնագիրը, որո՞նք են այդ գործընթացի բաղադրիչները, ինչպե՞ս և ինչի՞ց սկսել կարդացած բնագրի վերլուծությունը տարրական դպրոցում, որպեսզի սկսնակ ընթերցողը դառնա հասկացող ընթերցող: «Ինչի՞ց սկսել կարդացած բնագրի վերլուծությունը, ի՞նչ է նշանակում գրական ստեղծագործությունը վերլուծել: Դրա համար առաջին հերթին աշակերտներին պիտի սովորեցնել տեքստում հաջորդաբար առանձնացնել բանալի հատվածները, կերպարները և այն բառերը, որոնք արտահայտում են ստեղծագործության հերոսների գործողությունների հիմնական դրդապատճառները, գաղափարները, հեղինակի նպատակադրումները, հերոսների երկխոսություններն ու մենախոսությունները, որոնց միջոցով

բացահայտվում է հերոսի հոգում կուտակված, նրանց բնավորության մեջ առկա շատ կարևոր մի բան»¹:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել (Выготский Л.С., Педагогическая психология, М., 1991), որ կրտսեր դպրոցական տարիքում արդեն ձևավորված են կարդացած ստեղծագործության մեջ ներկայացված դեպքերի, երկխոսությունների, հարաբերությունների ամբողջական ընկալման նախադրյալները: Որքան էլ զարմանալի է, բայց հենց այդ տարիքում է փոքրիկ ընթերցողը կարողանում թափանցել գեղարվեստական ստեղծագործության մեջ, մտածել դրանց շուրջ, խորհել լավի և բարու, ճշտի և սխալի, արդարի և անարդարի շուրջ և այլն:

Կարդացած ստեղծագործության բովանդակությունը վերլուծելու կարողության ձևավորումն ու զարգացումն ուսուցչի նպատակն է, սակայն խնդիրը չի լուծվի, եթե հաշվի չառնվի աշակերտական դասանպատակը. կարդալ հաճելի ստեղծագործություններ, ծանոթանալ իր համար արժեք ներկայացնող մարդկանց հետ, մասնակից լինել իրեն ծանոթ, հասկանալի և ապրված դեպքերի, այսինքն, բավարարել սեփական հետաքրքրությունները, իրականացնել սեփական նպատակները: Ուրեմն, ստեղծագործության վերլուծության լավագույն մեթոդն այն է, որը նպաստում է ոչ թե պարզապես կարդալուն, այլ համապատասխանում է աշակերտական նպատակին: «...ուսուցման մեթոդն այն հնարների համակարգն է, որով ուսուցիչն առաջացնում է իր նախատեսած ուսումնական գործունեությունը աշակերտական նպատակով հանդերձ և կառավարում այն մինչև մանկավարժական և աշակերտական նպատակներին հասնելը»²:

Այս համատեքստում դիտարկելով մեր ուսումնասիրության հիմնախնդիրը՝ մենք աշխատանքային վարկածը կառուցելիս կարևորել ենք գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման մեթոդների՝

¹ Գյուլամիրյան Ջ.Հ., «Ընթերցողական հետաքրքրության ձևավորման և զարգացման հիմնախնդիրը բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքի ժամանակ», «Մանկավարժական և հոգեբանական հիմնախնդիրներ», Միջբուհական կոնսուլցիոն գիտական հանդես, ՀՊՄՀ, 2012, N 3, էջ 59 (44-50):

² Մանուկյան Ս.Պ., Ընդհանուր մանկավարժագիտություն: Նոր դասընթաց: Ուսումնական ձեռնարկ: Երկրորդ բարեփոխված հրատարակություն, Եր., Զանգակ-97, 2005, էջ 467, 560 էջ:

աշակերտների հետաքրքրությունների, կարդալու նկատմամբ նրանց ձգտման, մոտակա և հեռա-հար նպատակների հաշվառմամբ ընտրությունը և կիրառումը: Այսինքն, առաջնությունը տվել ենք ընթերցողական ցանկությանը և կարդալու գործընթացի իրականացման աշակերտական նպատակներին:

«Դասի նպատակը որոշելիս չի՝ կարելի մոռանալ, որ այդ նպատակը ուսուցիչն ու աշակերտը դիտում են տարբեր տեսանկյուններից: Որոշելով դասի նպատակը՝ ուսուցիչը պետք է աշակերտներին այն ներկայացնի նրանց համար ընդունելի ու հասկանալի ձևակերպումով»³:

Մեր հետազոտության հիմնախնդրի շուրջ կատարած ուսումնասիրությունները և տարրական դասարաններում մայրենիի դասալսումները, ինչպես նաև ուսուցիչների հետ մեր հարցազրույցները մեզ բերեցին այն համոզման, որ կարդացած բնագրի հասկացման արդյունավետությունը մեծապես ապահովում են գրականագիտական հասկացություններն ըմբռնելու, դրանց օգնությամբ բնագրի ենթաշերտերի մեջ թափանցելու աշակերտների կարողությունները, որոնք ևս ընթերցողական ունակությունը հասցնում են ընթերցողական հմտության մակարդակի, աշակերտների համար կարդացած ստեղծագործության շուրջ տարվող վերլուծական-համադրական աշխատանքը դարձնում են կյանքը կարդացած նյութի օգնությամբ ճանաչելու նպատակային գործունեություն:

Բացատրական ընթերցողության ողջ բազմաբաղադրիչ և բարդ գործընթացի գերիխնդիրը մայրենիի դասագրքերում գետեղված բնագրի շուրջ տարվող վերլուծական համադրական աշխատանքն է՝ մայրենիի ուսումնասիրման տարրական դասընթացի նյութական հիմքը: Ահա թե ինչու մայրենիի դասի կառուցվածքում ծանրակշիռ հատվածը հատկացվում է ընթերցանությունը:

Կարդացած բնագրի շուրջ աշխատանքային քայլերի համակարգի ձևավորման մեթոդական սկզբունքները պայմանավորված են տարրական դպրոցում մայրենիի դասի ինքնատիպությամբ. ընթերցանության նյութի բառային-խոսքային յուրահասկությունը և բարոյական-եղագիտական կողմի՝ միայն բառերի միջոցով ընկալման և վերարտադրման հնարավորությունը, ձեռք բերած գիտելիքների և կարողությունների, կենսափորձի վրա հենվելու պարտադիրությունը հաղորդակցության մեջ ներգրավելու նպատակով սովորողներին տարաբնույթ խոսքային

³ Пассов Е.М. Урок иностранного языка, М., 1988, с. 35.

գործունեություն և այլն: Այս ամենը խոսում է այն մասին, որ մայրենիի դասընթացի՝ ընթերցանության բաղադրիչի հիմնական նպատակը նրա ընթերցողական կարողության ձևավորումն է, իսկ ընթերցողական կարողության ձևավորման գլխավոր ուղին կարդացած ստեղծագործության մեթոդապես ճիշտ վերլուծելու կարողության ձևավորմանը միտված ուսուցչի և աշակերտի համատեղ գործունեությունն է:

«Կարդացած ստեղծագործությունների մեթոդապես ճիշտ վերլուծությունը նպաստում է, որ ընթերցողը փորձի այդ ճանապարհով ճանաչել ինքն իրեն, հաղթահարել իր մեջ ծագած խնդիրները և չենթարկվել դրանց իշխանությանը, այսինքն՝ դիպվածները չեն որոշի նրա վարքը, արարքները»⁴:

Ներկայցնենք մեր կողմից մշակված գրական տարրական գիտելիքների սահմանները և այդ գիտելիքների ձեռքբերման, դրանք կարողությունների վերածման մեթոդիկական հանրակրթական դպրոցի II-IV-րդ դասարաններում՝ մայրենիի դասագործընթացում:

Գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրումն իրականացվում է մայրենիի դասի ընթերցանության փուլում՝ կարդացած բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքի ընթացքում: Այս խնդիրն առավել արդյունավետ լուծելու կարդացած ստեղծագործության նկատմամբ սովորողների հետաքրքրությունը բորբոքելու, գիտակից ընթերցող ձևավորելու համար մենք գրական գիտելիքների ձեռքբերման գործընթացն առաջարկում են իրականացնել երկու փուլով.

ա) գրական նախնական գիտելիքների ձեռքբերում

բ) գրական տարրական գիտելիքների ձեռքբերում:

Նշված փուլերի բովանդակությունն ու հաջորդականությունը որոշելիս հաշվի ենք առել կրտսեր դպրոցականների տարիքային առանձնահատկությունները, կարդալու կարողությունների մակարդակը, ճանաչողական հետաքրքրությունների սահմանները, կենսափորձը և մայրենիի դասի հնարավորությունները: Գրական նախնական գիտելիքների մեջ մտնում են՝ վերնագրի, բառի գեղարվեստական արժեքի, տեքստի և

⁴ Գյուլամիրյան Ջ.Հ., «Ընթերցողական հետաքրքրության ձևավորման և զարգացման հիմնախնդիրը բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքի ժամանակ», «Մանկավարժական և հոգեբանական հիմնախնդիրներ», ՀՊՄՀ, 2012, N 3, էջ 59:

թեմայի մասին գաղափարի ու դրանց հետ կապված կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը:

Գրական տարրական գիտելիքների մեջ մտնում են՝ հիմնական մտքի՝ գաղափարի, ենթատեքստի, գործող անձանց՝ կերպարների մասին գաղափարի ու դրանց հետ կապված կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը դասարանից դասարան:

Կարդացած բնագրի շուրջ իրականացվող աշխատանքի ժամանակ աշակերտները ձեռք են բերում նաև գիտելիքներ համեմատության, փոխաբերության, այլաբանության, դարձվածքների, առածների, ասացվածքների և գրական ժանրերի մասին: Այս ամենի մասին տարրական պատկերացումները և դրանք գործնականում տարբերելու կարողությունը նպաստում են հասկանալով ընթերցողի ձևավորմանը, ընթերցողական կարողության ամբողջացմանը: Այսինքն, հասկանալ, պատկերացնել, «տեսնել», «ճանաչել» նաև այն կերպարները, որոնց հաճախ հնարավոր չէ պատկերացնել տեսողությամբ: Դրանք չոշափվող, բայց ազդեցիկ երևույթներ են՝ ապրումները, զգացումները, վախը, անհանգստությունը, որոնք պիտի զգան ընթերցողները և կարողանան զգացմունքային դրսևորումներով արտահայտեն իրենց վերաբերմունքը այն ամենի նկատմամբ, որ զգում են գեղարվեստական կերպարները: Ուսուցչի խնդիրն է՝ օգնել կրտսեր դպրոցականներին՝ իրենց երևակայության միջոցով ամբողջացնել հեղինակի մտահղացումները: «Հենց այդ՝ նրբագագ, ստեղծագործական երևակայություն ունեցող ընթերցողի վրա է հույսը դնում հեղինակը, երբ իր ողջ ուժերը լարում է՝ ճշգրիտ կերպարը, գործողությունների ճիշտ ընթացքը, դիպուկ բառը տնելու համար», - նշում է Ս.Մարշալը՝ ամփոփելով, որ տաղանդավոր գրողը չի կարող կայանալ առանց տաղանդավոր ընթերցողի: Իսկ ընթերցողը տաղանդավոր է և կարող է հասկանալ գրողի՝ արվեստագետի երևակայությունը, եթե գրողն էլ իր հերթին է փորձում ըմբռնել իր ընթերցողի պահանջմունքները, կենսափորձի մակարդակը. հանգամանքներ, որոնք մեծապես պայմանավորված են ոչ միայն կյանքի հանգամանքների ըստ ամենայնի ճանաչմանը, այլև այդ կյանքն ապրող ընթերցողի հետաքրքրություններով, կարիքներով: «Իրականում արվեստագետի երևակայությունը միշտ սնվում է կյանքի, մարդկային հարաբերությունների և հոգեբանության խոր և բազմակողմանի ճանաչողությամբ, իսկ նրա էական և անփոխարինելի խնդիրը հանգում է այդ նույն մարդկային կապերի, արաքների ու զգացմունքների ճշմարիտ վերարտադրությանը: Որքան գրողը լավ է ճանաչում կյանքը, մարդկանց, այնքան ավելի հեշտությամբ նա կտեսնի ու

կրացահայտի տվյալ երևույթի մեջ պարփակված հասարակական և հոգեբանական բովանդակությունը, այնքան նրա երևակայությամբ ստեղծված պատկերներն ավելի կենդանի, համոզիչ, ճշմարտացի կլինեն»⁵:

Օգտագործված գրականություն

1. Գյուլամիրյան Ջ.Հ., «Ընթերցողական հետաքրքրության ձևավորման և զարգացման հիմնախնդիրը բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքի ժամանակ», «Մանկավարժական և հոգեբանական հիմնախնդիրներ», Միջբուհական կոնսուրցիումի գիտական հանդես, ՀՊՄՀ, 2012, N 3, էջ 59 Մանուկյան Ս.Պ., Ընդհանուր մանկավարժագիտություն: Նոր դասընթաց: Ուսումնական ձեռնարկ: Երկրորդ բարեփոխված հրատարակություն, Եր. Զանգակ-97, 2005, էջ 467, էջ 560:
2. Գյուլամիրյան Ջ.Հ., «Ընթերցողական հետաքրքրության ձևավորման և զարգացման հիմնախնդիրը բնագրի շուրջ տարվող աշխատանքի ժամանակ», «Մանկավարժական և հոգեբանական հիմնախնդիրներ», ՀՊՄՀ, 2012, N 3, էջ 59:
3. Ջրբաշյան Է., Գրականության տեսություն, Եր., Երևանի համալս. հրատ., 1980. էջ 161, էջ 496:
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология, М.1991.
5. Пасс Е.М. Урок иностранного языка, М., 1988, с 35

Վ. Սիմոնյան

Գրական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման առանձնահատկությունները տարրական դպրոցի մայրենիի դասընթացում Ամփոփում

Հեղինակը հիմնավորում է տարրական դպրոցում գրական գիտելիքների ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը՝ որպես ընթերցողական կարողության ձևավորման գործոն: Առաջարկվում է նշված

⁵ Ջրբաշյան Է., Գրականության տեսություն, Եր., Երևանի համալս. հրատ., 1980, էջ 161, 496 էջ:

գիտելիքներն ուսումնասիրել երկու փուլով՝ ապահովելու համար ուսուցման մատչելիության և շարունակականության սզբունքները: Տարրական դպրոցում մայրենիի դասի ծրագրային խնդիրներից է ընթերցողական կարողության ձևավորումը: Հեղինակն այդ կարողության ձեռքբերման արդյունավետությունը պայմանավորում է կրտսեր դպրոցականների ունեցած գրական գիտելիքներով:

Simonyan V.

**Investigation characteristics of literary elementary knowledge during
the national lessons of elementary schools**

Resume

The author substantiates the necessity of studying literary as a factor of reading ability formulation knowledge in elementary school. It is suggested to investigate the following knowledge in two phases in order to assure the principles of teaching availability and continuity.

Formulation of reading ability is the program issues of elementary school's native classes. Efficiency of acquiring that ability author connects to the literary knowledge of the junior school students.

Симонян В.

**Особенности изучения начальных литературных данных
на курсе родного языка начальной школы.**

Резюме

Автор обосновывает необходимость изучения литературных знаний в начальных школах как формирование факта читательского навыка. Предлагается 2 этапа изучения данных знаний, чтобы обеспечить доступность обучения и принципы продолжительности.

программной задачей урока родного языка в начальной школе является формирование читательского навыка. Результативность в приобретении данного навыка автор обуславливает литературными знаниями младших школьников.